

Redaktionens förord

2020 blev ett år då 1700-talet fick sin stund i rampljuset. I kölvattnet av den alltmer internationella Black Lives Matter-rörelsens manifestationer sattes upplysningsseklets mörka sidor under lupp. Statyer ifrågasattes och kulturarv omprövades. 1700-talsforskare ombads uttala sig och erbjöds tillgång till mediemikrofonerna. Ämnen som slavhandel och människosyn klämmer onekligen åt en angelägen nerv och aktualiserar rättmätigt det sekel som såg både utökad slaveri och abolitionism växa fram. Därtill rymmer 1700-talet både en mer optimistisk människosyn och ett övergivande av det bibliska släkträdets över mänskligheten till förmån för biologiska kategoriseringar sprungna ur empiriska vetenskapspraktiker. När vi tog upp ämnet i vår redaktion insåg vi att debatterna tagit olika vändningar i de nordiska ländernas mediasystem, och anade att vi kunde lära av dessa varierade erfarenheter. Därför innehåller debattsektionen i årets nummer fem texter på temat *Black Lives Matter meets Eighteenth-Century Studies* som summerar debatterna och reflekterar över vilka lärdomar som kan göras för 1700-talsforskningen. Eftersom det handlar om variationer på ett internationellt tema valde vi att hålla oss till engelska. Det ger oss också möjlighet att kanalisera denna sektion till våra engelskspråkiga kollegor inom andra grenar av det internationella 1700-talssällskapet. Hjälps oss gärna att sprida ordet om detta tema – och andra nyheter – exempelvis med utgångspunkt i våra kanaler i sociala medier: Facebook (1700-tal), instagram (1700-tal) eller twitter (@1700tal).

Årets nummer, det artonde i ordningen, bjuder annars på sakkunniggranskade artiklar från alla de fem nordiska länderna. Vi börjar i forntiden, eller snarare – som sig bör i detta forum – i 1700-talets uppfattning om forntiden. *Liisa Kunnas-Pusa* (Helsingfors universitet) har grävt djupt i tidskrifter och dissertationer producerade vid Åbo akademi under 1700-talet för att spåra hur Finlands förhistoriska förflutna framställdes och föreställdes före nationalismens tidevarv, men väl under inflytande av en sorts ”patriotisk antikvarianism”. Till grund för studien ligger bland annat en sökbar databas över dissertationer upprättad av Finlands

DOI: <https://doi.org/10.7557/4.5918>

Copyright: © 2021 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Nationalbibliotek, som Kunnas-Pusa använder till att identifiera relevanta narrativ samt kommentarer till fornlämningar. Det sistnämnda ger värdefulla indikationer om huruvida dessa ansågs härstamma från naturen eller var tillverkade av människohand, vilket i sin tur leder till olika teorier om Finlands äldsta historia. Som om det inte vore nog med denna artikel recenserar Ella Viitaniemi i detta nummer ett omfattande verk av Johan Stén om verksamheten vid just Åbo akademi under 1700-talet.

I numrets andra artikel förflyttar vi oss från akademiska dissertationer till populärvetenskaplig förmedling. I en analys av den danske filosofen Frederik Christian Eilschovs *Forsøg til en Fruentimmer-Philosophie* (1749–1750) argumenterar *Valdemar Nielsen Pold* (Aarhus universitet) för att denne använde fikcionalitet som retorisk strategi i sina ansatser för att tilltala en bred och, i första hand, kvinnlig publik. Artikeln ger nya perspektiv på hur en av tidens främsta rationalister översatte vetenskap författad av män på latin till mer praktiskt orienterad kunskap skriven på folkspråket, i vilken kvinnliga filosofer framträdde som läsarens förebilder. En rad teser presenteras om vad som kännetecknade Eilschovs fiktivorienterade och dialogiska ansats i relation till det grekiska arvet och den franska samtiden, teser som kan tjäna som tänkvärda jämförelsepunkter för vidare studier inom 1700-talets växande litteratur i dialog- och samtalsform.

Inlärninng står också i fokus för nästa bidrag, där *Fredrik Nilsen* (Universitetet i Tromsø – Norges arktiska universitet) går på djupet med Immanuel Kants syn på begreppen *Zwang* (lagens tvång), *Wille* (den laggivande funktionen i viljan) och *Willkür* (den utövande funktionen i viljan). I sin filosofivetenskapliga analys argumenterar Nilsen för att Kants utläggningar av dessa begrepp i några av hans mindre skrifter ger vid handen att barnets väg till autonomi går genom heteronomi, ofrihet och tvång – ett resultat som sätts i relation till 1700-talets växlande ideal kring barnuppfostran.

Efter dessa inslag från den lärda världen leder *Kirsi Laine* (Åbo universitet) oss till den djupa myllan i de sydvästfinländska socknarna Hvittis, Loimijoki, Pöytis och S:t Mårtens. Den geografiska avlägsenheten från akademier och politiska centra kan ge ett skenbart intryck av periferi, men i själva verket behandlar artikeln agerande bönder som bokstavligt talat kom att rita om kartan i sina respektive bygder. I fokus står storskiftet i slutet av 1700-talet, ett skede av landsbygdens omvälvningar som ofta hamnat i skuggan av 1800-talets omfattande jordbruksreformer. På basis av bevarade mötesanteckningar analyserar Laine böndernas motiv och handlande i samband med reformen, och detta i ett geografiskt område som varit underbelyst inom agrarforskningen. Traditionellt har bönderna uppfattats som motståndare till storskiftet, men i likhet med viss nyare forskning kan Laine visa hur bönderna tog aktiv del i åkerskiftet och ängsdelning.

På andra sidan Bottenviken finns en specifik plats som legat till grund för desto fler uppslagsrika 1700-talsstudier i många olika ämnen: uppländska Lövstabruk. Musikvetaren *Johan Norrback* (Göteborgs universitet) ger ett nytt bidrag som belyser seklet utifrån denna mångfacetterade plats, den här gången med utgångspunkt i ett spelur som idag står att finna på Lövstabruks herrgård och som är tillverkat av specialisten Pehr Strand. Genom en musikvetenskaplig analys av detta spelur – som dessutom kan beskådas i artikeln i form av en vacker bild tagen av författaren själv – inbjuder Norrback till interdisciplinär 1700-talsforskning genom att knyta ämnet till flera andra discipliner. Den här formen av instrument introducerades nämligen i högreståndsmiljöer under 1700-talet för att berika samlingar, pröva nya teknologier och manifesteras sådana estetiska ideal som i Sverige gått till historien som gustavianska.

1700-talet var en tid för allehanda utilitaristiska experiment av kombinerat ekonomisk och topografisk karaktär. Ett av dessa experiment som rönt förvånansvärt lite uppmärksamhet är dansk-norska myndigheters flertaliga försök att introducera renar på Island under 1700-talets sista decennier. I sitt bidrag till årets nummer hjälper oss *Unnur Birna Karlsdóttir* (Islands universitet) att råda bot på denna okunskap. Karlsdóttir återger med precision de fyra olika transporter av renar till Island som genomfördes, hur de gick till och vad utfallet blev. På basis av denna rekonstruktion analyseras sedan i vilken mån samtida bedömare uppfattade dessa experiment som framgångsrika eller misslyckade. En grundläggande orsak till initiativet som klingar an till vår egen samtid är hur isländska ämbetsmän sökte nya näringar till följd av 1600-talets kallare klimat. Under andra halvan av 1700-talet sammanföll till sist denna önskan med myndigheternas ökade intresse för dylika näringspolitiska satsningar. Den isländska *Landkommissionen* grundades 1770 med uppdraget att verka för förbättringar av ekonomi och näringar på Island.

Det gångna året har bjudit på rik skörd när det gäller ny forskningslitteratur, vilken så långt som möjligt recenseras i detta nummer. Först ut är som vanligt avhandlingsrecensioner, denna gång författade och försvarade av Jaako Sivonen (Helsingfors universitet), Francisca Hoyer (Stockholms universitet), Elisabeth Svarstad (NTNU Trondheim), Charlotte Bellamy (EUI Florence) och Kirsi Laine (Åbo universitet). Därutöver bjuder vi bland mycket annat på en recension av det tusensidiga verket om tryckfriheten under Strusenseetiden, två nya böcker om det svenska hovlivet, och ett större grepp om danska Västindiens koloniala och efterkoloniala litteraturhistoria.

Detta nummer av tidskriften har i likhet med flera av de föregående tillkommit med generöst stöd av NOP-HS, som i december 2020 beslutade att ge oss stöd för ytterligare två år framöver, 2021–2022. Vi tackar för detta förtroende och blickar

framåt. De gångna åren har resulterat i en avsevärd förstärkning av tidskriftens grafiska profil och digitala tillgänglighet, till båtnad för både prenumeranten och surfaren. Då siffrorna för nedladdningar har ökat successivt kan vi konstatera att vi har ökat vår räckvidd med stor marginal. Såväl sällskapens medlemmar som tidskriftens övriga vänner får mycket gärna tipsa vänner och forskningsbekanta att ta en titt i vårt växande digitala arkiv. Med ”Crossref”-systemet på plats har det dessutom blivit enklare att direkt klicka sig fram till de refererade artiklar som har en så kallad *doi*-länk.

Denna omfattande nydaning av tidskriften har lagt en grund för att arbeta mot nya mål. Kärnan i vår redaktionella verksamhet kommer dock att förbli att behandla och publicera sakkunniggranskade artiklar samt recensioner (det förstnämnda enligt sedvanligt *double-blind*-förfarande). Vi välkomnar artikelmanus till tidskriften med en ordinarie deadline 1 januari (eller efter överenskommelse med ansvarig redaktör). Manus skickas bäst in digitalt via vår hemsida, där också instruktioner och formatmallar finns utlagda.

Slutligen finns det i skrivande stund anledning att vara försiktigt hoppfull om att nästa år kommer att erbjuda vissa möjligheter att diskutera 1700-talsforskning i det gamla goda formatet IRL. Den fjärde nordiska 1700-talskonferensen går av stapeln 24–27 augusti 2022, denna gång i Köpenhamn och i regi av *Dansk Selskab for 1700-talsstudier*. Call for papers finns bifogat på nästa uppslag.

8 Juli 2021

Johannes Ljungberg,
tillsammans med

Johanna Ilmakunnas, Per Pippin Aspaas,
Jens Bjerring-Hansen & Kristín Bragadóttir